

O BILINGVALNOM I BIKULTURALNOM MODELU UČENJA DRUGOG JEZIKA

UDK 372.88:800.732:008

Izvorni znanstveni članak. Primljen 25. 5. 1991.

Polazeći od pojmovnog određenja dvojezičnosti članak aktualizira problem istraživanja bilingvizma kao višedimenzionalnog fenomena, donosi dosadašnje spoznaje u različitim znanstvenim pristupima te raspravlja o mogućnostima i granicama suvremenih teorija o učenju drugog jezika. Središnja tema metodičko je oblikovanje učenja drugog jezika. Postavlja se zahtjev za uspostavljanjem bilingvalnih i bikulturalnih modela u nastavi.

Nema dvojbe da je razdoblje istraživanja dvojezičnosti koje se svodilo na puko opisivanje sljedova usvajanja jezičnih struktura i analizu jezičnih grešaka, na temelju kojih su se donosili didaktički i metodički relevantni zaključci, omogućilo dragocjene spoznaje o učenju drugog jezika. Danas se, međutim, nameće potreba za sveobuhvatnijim sagledavanjem tog višedimenzionalnog fenomena.

Termin dvojezičnost (bilingvizam) različito se tumači i određuje. U mnoštvu definicija izdvajaju se dva temeljna polazišta — stupanj vladanja jezikom ili jezična kompetencija i funkcija jezika. Zahtjevi u odnosu na razinu jezične kompetencije, izraženi u definicijama, znatno se razlikuju. Mac Namara¹ smatra dvojezičnim već one osobe koje mogu, pa i u najmanjoj mjeri, govoriti, pisati, razumjeti i čitati na nekom drugom jeziku. Diebold² i Pohl³ pod kompetencijom razumijevaju već i samo razumijevanje na drugom jeziku.

Hall⁴ pridaje poznavanju gramatičkih struktura drugog jezika osobitu važnost. Bloomfield⁵ definira bilingvizam kao stupanj vladanja drugim jezikom koji je istovjetan stupnju vladanja prvim jezikom. Od funkcije jezika kao odrednice polazi Mackey,⁶ te bilingvizam određuje kao upotrebu dvaju ili više jezika. Najsveobuhvatnije definira bilingvizam Blocher polazeći od psiholingvističkih, funkcionalnih i lingvističkih odrednica:

Dvojezičnost je pripadnost neke osobe dvjema jezičnim zajednicama i to u toj mjeri da je

¹ Mac Namara, J. (1969): *How Can One Measure the Extent of a Person's Bilingual Proficiency?* U: Kelly, L. G. (Ed.): *Description et Mesure du Bilinguisme: Un Colloque Internationale*. Univer. Press, Toronto, str. 79–97.

² Diebold, A. R. (1964): *Incipient Bilingualism*. »Language« 37, str. 97–112.

³ Pohl, J. (1965): *Bilinguismes*. »Revue Roumaine de Linguistique« 10, str. 343–349.

⁴ Hall, R. A. (1952). *Bilingualism and Applied Linguistics*. »Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft«, 6, str. 13–30.

⁵ Bloomfield, L. (1933): *Language*. Holt, Rinehart & Winston, New York.

⁶ Mackey, W. F. (1968): *The Description of Bilingualism*. U: Fishman, J. A., (Ed.) *Readings in the Sociology of Language*. Den Haag.

prisutna dvojba za koji od dvaju jezika je osoba više vezana, odnosno koji bi se mogao odrediti kao materinski, tj. kojim se lakše služi i na kojem misli.⁷

Zbog problema definiranja bilingvizma Mackey predlaže da se ne pitamo »Da li je netko dvojezičan ili ne?«, već »Kako je dvojezičan?« Pri određivanju dvojezičnosti polazi od odrednica:

- broj jezika kojima se osoba služi
- osobitosti jezika
- utjecaj jednog jezika na drugi
- stupanj vladanja jednim i drugim jezikom.⁸

U literaturi o bilingvizmu uspostavljena je tipologija dvojezičnosti.⁹

TIPOVI DVOJEZIČNOSTI

Redni broj	KRITERIJ	TIP DVOJEZIČNOSTI
1.	broj govornih osoba (obuhvat)	individualni grupni kolektivni (masovni)
2.	kontakt	kontaktni (kontaktirajući) nekontaktni (nekontaktirajući)
3.	rasprostranjenost	regionalni nacionalni
4.	uzajamnost (uzajamni odnosi)	čisti (autonomni) miješani subordinirani koordinirani
5.	vladanje jezikom (vladanje normom)	receptivni reproduktivni produktivni aktivni pasivni normativni jednostrano-normativni nenormativni

Hansegård¹⁰ uvodi u literaturu o bilingvizmu termin »polujezičnost« (engl. *semi-linguism*, njem. *Halbsprachigkeit*) koji upućuje na nedovoljnu jezičnu kompetenciju u jednom jeziku. Dvostruka polujezičnost (*doppelte Halbsprachigkeit*) poseban je slučaj nedovoljne jezične kompetencije i u jednom i drugom jeziku, a tipična je pojava među manjinama u situaciji diskriminacije i konflikta identiteta.

Dvojezičnost je predmet istraživanja različitih znanosti. Istraživanja u lingvistici temelje se na hipotezi o kontrastivnosti (njem. *kontrastive Erwerbshypothese*, *Kontrastivhypothese*) koja se u prvobitnoj verziji pojednostavnjeno iskazivala formulama:

⁷ Blocher, E. (1982): *Zweisprachigkeit: Vorteile und Nachteile*. U: Swift, J. (Hg): *Bilinguale und multikulturelle Erziehung* (Böhm, W. Internationale Pädagogik), Königshausen & Neumann, Würzburg, str. 17 – 25.

⁸ Mackey, W. F. (1956): *Toward a Redefinition of Bilingualism*. »Journal of the Canadian Linguistic Association«, 2, str. 8.

⁹ Rosandić, D. (1983): *Riječ materinska*. »Školske novine«, Zagreb, str. 18.

¹⁰ Hansegård, N. E. (1968): *Tvåspråkighet eller halvspråkighet: (Bilingualism or semi-linguism?)*. Aldusserien 253, Stockholm.

podudaranje u
strukturi $L_1 - L_2 =$ pozitivan
prijenos $=$ korektan iskaz u
drugom jeziku

razlike u
strukturi $L_1 - L_2 =$ negativan
prijenos / interferencija $=$ teškoće pri
učenju, greške

U središtu kontrastivnog pristupa nalazi se transfer: jedinice i pravila identične u oba jezična sustava usvajaju se jednostavno bez pogrešaka, dok različiti elementi i pravila uzrokuju teškoće. Konfrontacijom jezičnih sustava prognozirane su greške. Kasnije se, međutim, ustanovilo da je eksplikacijska i prognostička moć kontrastivne analize nedovoljna jer ne obuhvaća intralingvalni prijenos. Također se dolazi do spoznaja da se teškoće učenja očituju ne samo kao greške već, primjerice, u strategijama redukcije i izbjegavanja. Nova istraživanja¹¹ pokazuju da upravo velike razlike $L_1 - L_2$, ako se pravilno naglase u nastavi, mogu biti s lakoćom usvojene.

Smatramo da je analiza grešaka prijenosa iz jednog jezika u drugi koristan postupak i nužno polazište metodičkog dvojezičnog modela. Pritom se greške diferenciraju ne samo prema kriterijima kontrastivnosti i interferencije, već i u skladu s hipotezom o međujeziku.

Hipotezu o međujeziku (njem. *Interlanguage-Hypothese*) objašnjava greške postojanjem međujezika (engl. *interlanguage*, njem. *Zwischensprache*, *Interimsprache*) koji sadrži elemente prvog i drugog jezika, ali i neke svoje specifične elemente. Prema Selinkeru¹² riječ je o psiholingvističkim procesima — strategijama učenja drugog jezika i komunikacije na njemu. Faerch i Kasper¹³ osustavljaju strategije međujezične komunikacije:

Strategije redukcije na razini forme:

Učenik se služi »reduciranim« sistemom kako bi spriječio nepravilne iskaze.

Vrste redukcije:

- na fonološkoj razini
- na morfološkoj razini
- na sintaktičkoj razini
- na leksičkoj razini

Strategije redukcije na razini funkcije:

Učenik reducira svoj komunikativni cilj — govornu namjeru — kako bi izbjegao teškoće.

Vrste redukcije:

- redukcija govorne radnje
- modalna redukcija
- redukcija sadržaja/značenja:
 - izbjegavanje teme
 - odustajanje od poruke
 - zamjena značenja

¹¹ Mrazović, P. (1987): *Didaktische Anwendbarkeiten einer kontrastiven Grammatik*. U: Götzte, L. (Hg): *Deutsch als Fremdsprache, Situation eines Faches*. Bonn, str. 156–166.

¹² Selinker, L. (1972): *Interlanguage*. »IRAL«, 10, str. 209–231.

¹³ Faerch, K., Kasper, G. (1983): *Strategies in Interlanguage Communication*. Longman, str. 53.

Strategije uspjeha

Učenik pokušava riješiti komunikacijski problem. Pritom koristi sve raspoložive komunikacijske izvore.

Vrste:

Kompenzacijske strategije:

- a) promjena koda (*Kodewechsel*, *code-switching*)
- b) interlingvalni transfer
- c) inter-/intra lingvalni transfer
- d) strategije među jezika
 - (i) generalizacija
 - (ii) parafraza
 - (iii) tvorba riječi (*word coinage*)
 - (iiii) restrukturiranje
- e) kooperativne strategije
- f) nelingvističke strategije

Autorica članka analizirala je trideset sastava na materinskom jeziku jugoslavenske djece koja žive u Austriji. Diferencirala je greške u skladu s teorijom o kontrastivnosti i teorijom među jezika. Istraživanje je pokazalo da se samo neke greške mogu pripisati interferenciji drugog jezika, tj. jezika zemlje prijema.

Greške koje se temelje na interferenciji prisutne su na svim jezičnim nivoima:

1. na ortografskoj razini:
 - *zrtam (njem. *Ziege*, *Zirkus* — [ts])
 - *lepsche (njem. sch = [š])
2. na morfološkoj razini:
 - imenica se ne sklanja, na primjer, jer se ne sklanja na njemačkom jeziku:
 - ... u Austria... u škola...
 - netočan nastavak zbog netočne rekcije
 - red riječi kao u njemačkom jeziku:
 - »U mojoj školi imam ja...«
 - (kao u njem. »In meiner Schule habe ich...«)
4. na leksičkoj razini:
 - prijenos — prijevod iz njemačkog jezika:
 - »... ja posećam školu...«
 - (njem. *Schule besuchen*)

Strategije redukcije:

1. na fonološkoj i ortografskoj razini
 - glas [č] zamjenjuje [ć] i [gdj]: »če sam rođena i će sam odrasla«
2. na morfološkoj razini
 - nesklanjanje imenica, zamjenica, brojeva i pridjeva
 - nedostaje enklitički prezent glagola *biti* u perfektu
 - »Nastavnica kupila farbe.«

3. na sintaktičkoj razini

— upotreba jednog glagolskog vremena za budućnost i prošlost:
»Prije nekoliko dana mi bi trebali ići...«

— redukcija veznika:

»Moja domovina je lijepa ja volim samo...«

— pisanje jednostavnih rečenica

— izbjegavanje složenih rečenica

4. na tekstnoj razini

— redukcija sredstava upućivanja: tri rečenice počinju zamjenicom ja

— poznavanje i korištenje samo jednog veznika u raspravi: *jer/jel*'

— nejasno upućivanje u tekstu:

»...koji uživljavaju u vim lepotama, žive u njoj, to ne mogu da shvatim bol je veliki...«

»...ima školu. Ja moja Klasa i još neke druge Klasse.«

Strategije uspjeha ili kompenzacije:

1. jezično posuđivanje ili promjena koda

— »...Klasa...«

— »...Bezirk...«

2. tvorba nove riječi po uzoru na riječ u drugom jeziku

— »supostraviti« prema njem. *gegenüberstellen*

— »opkrilatim« prema njem. *umfliegen*

3. interlingvalni prijenos

— »strickati« (njem. *stricken*)

— »Učiteljice se potruduju«. (njem. *sich bemühen* = truditi se)

4. intralingvalni prijenos

— »ne idem mi se uvek...«

5. parafraza

— »Učimo sve kroz ne strogo predavanje.«

U govorenim tekstovima dolaze do izražaja i druge kompenzacijske strategije koje u pisanim ne možemo ustanoviti. Nastavnik drugog jezika nužno osvješčuje sve ove pojave kako bi se spriječila fosilizacija.

Većina lingvističkih istraživanja temelji se uglavnom na hipotezi o kontrastivnosti (Skutnabb-Kangas i Toukoma, Cummins).¹⁴

Skutnabb-Kangas i Toukoma uspostavljaju hipotezu o međuovisnosti dvaju jezika koju kasnije u brojnim publikacijama argumentirano razvija Cummins. Prema toj hipotezi jezični i kognitivni razvoj pojedinca ovisi o materinskom jeziku koji osobito kod etničkih manjina izloženih drugom, dominantnom većinskom jeziku, ima neobično značajnu ulogu. Istraživači pritom pretpostavljaju postojanje dvaju »platoa«. Prvi plato se prema njihovom mišljenju dostiže sudjelovanjem u usmenoj jezičnoj komunikaciji. On se u svakom slučaju mora doseći ako želimo izbjeći negativno djelovanje na

¹⁴ Skutnabb-Kangas, T., Toukoma, P. (1976): *Teaching Migrant Children Mother Tongue and Learning the Language of the Host Country in the Context of the Sociocultural Situation of the Migrant Family*. Helsinki.

Cummins, J. (1979): *The language and culture issue in the educational development of bilingual children*. »Review of Educational Research«, 43.

opći kognitivni razvoj djeteta i njegovo usvajanje drugog jezika. Prvi takav plato se prema rezultatima bilingvalnih istraživanja dostiže u desetoj godini života, tj. do te bi se dobi materinski jezik trebao razviti nesmetano pored većinskog kao obiteljski jezik u usmenim oblicima jezične upotrebe. Potiskivanje materinskog jezika od strane drugog jezika prije dosizanja tog razdoblja u njegovu razvoju skriva u sebi opasnost dvostruke polujezičnosti što na primjeru djece finskih migranata u Švedskoj dokazuju Skutnabb-Kangas i Toukoma, te negativno utječe na kognitivni razvoj. Dok se prvi plato doseže u usmenoj jezičnoj komunikaciji, za postizanje drugog platoa nužna je institucionalizirana školska poduka jezika. Hipotezu o međuovisnosti provjeravao je Baur¹⁵ među polaznicima dopunskih škola u Njemačkoj čiji materinski jezici su bili grčki, hrvatski, srpski i turski. Ustanovio je da bolje znanje materinskog jezika prati i bolje poznavanje njemačkog. Pozitivna korelacija upućuje na činjenicu da nema dvojbe da znanje materinskog jezika pospješuje znanje njemačkog jezika. Te spoznaje osobito su važne zbog straha roditelja — radnih migranata da se materinski jezik stječe umjesto ili na štetu njemačkog jezika. Njegovanje materinskog jezika u roditeljskom domu pozitivno se odražava na usvajanje njemačkog jezika, pa preporuke da se u roditeljskom domu s djecom govori njemački treba — promatramo li jezični i kognitivni razvoj na dulji rok — odbiti.

Istraživanja u psiholingvistici bavila su se spontanom usvajanjem drugog jezika, a cilj je bio uspostavljanje općejezičnih univerzalnih razvojnih sekvencija. Ponajprije su istražena područja morfosintakse (negacija, inverzija, glagolska vremena), zatim sintakse, a predstoje istraživanja na semantičko-pragmatičkoj razini. Da se proces učenja drugog jezika odvija u jednakim sljedovima s naglaskom na kreativne i konstruktivne procese (*creative-construction*), bez obzira na prvi jezik i dob učenika, tvrde Dulay i Burt¹⁶. Riječ je o teoriji o istovjetnosti usvajanja jezika (njem. *Sprachuniversalientheorie*, engl. *linguistic universal theory*).

Značajan doprinos istraživanju bilingvizma ostvaren je u neuropsihologiji. Nove spoznaje odnose se na dob kao faktor učenja jezika:

Ne može se uopćeno reći da djeca lakše uče drugi jezik nego odrasli. Neka jezična područja, međutim, lakše se usvajaju u ranim fazama oblikovanja organizacije mozga dok se komunikacija temelji na aktivnostima u desnoj hemisferi. Stoga djeca mogu puno lakše razvijati intonaciju i izgovor. Odrasli, međutim, znatno lakše razvijaju gramatički sustav, usvajaju pravila. Nakon što smo usvojili već jedan jezik raspoložemo drugačijim mogućnostima, pojmovnim i analitičkim. (...) Sve to nas dovodi u položaj da u odrasloj dobi druge jezike učimo na drugačiji način, i ne lakše ili teže nego što smo naučili prvi, koji nam je omogućio osvješćivanje.¹⁷

List tvrdi da bilingvalne osobe posjeduju osobite sposobnosti koje se očituju u njihovom komunikacijskom ponašanju koje je znatno uspješnije i raznovrsnije nego kod monolingvalnih osoba. Prije svega raspoložu ravnotežom aktivnosti hemisfera mozga, lijeve hemisfere u kojoj je smješteno logičko mišljenje, zaključivanje, linearna prerada informacija i desne hemisfere, u kojoj je smješteno vizualno, slikovito mišljenje, kreativnost, simultana obrada informacija. Monolingvalni govornici ovisni su više o lijevoj aktivnosti mozga, pa su u usporedbi s bilingvalnima manje kreativni i manje spontani u komunikaciji. Stoga možemo zaključiti da je dvojezičnost vrijednost i dobit za svakog pojedinca.

Socijalna psihologija u istraživanjima bilingvizma polazi od Schuhmannove »hi-

¹⁵ Baur, R. (1989): *Die Rolle der Muttersprache bei der schulischen Sozialisation ausländischer Kinder*. »Diskussion Deutsch«, Heft 106, str. 119–135.

¹⁶ Dulay, H. C., Burt, M. K. (1982): *Language Two*. New York.

¹⁷ List, G. (1987): *Neuropsychologische Voraussetzungen des Spracherwerbs*. U: Apeltner, E. (Hg): *Gesteuerter Zweitspracherwerb*. Hueber, str. 87–99.

poteze o pidžinizaciji«. ¹⁸ »Sociološka distanca« kao i »psihološka distanca« otežavaju i ometaju proces usvajanja drugog jezika. Sociološku distancu čine neravnopravnost većine i etničke manjine, sprečavanje interakcijske integracije, stigmatizacija manjine, postojanje etničkih predrasuda, netrpeljivosti prema strancima, getoizacija i diskriminacija. Psihološku distancu čine jezični šok, strah od ismijavanja, sram zbog bespomoćnosti i kulturni šok (nevladanje odgovarajućim strategijama ponašanja u svakodnevnici, konflikt identiteta).

Vezom između jezika, kulture i kulturnog i etničkog identiteta bavili su se mnogi znanstvenici. Sredinom 20-ih godina Sapir ¹⁹ je razvio teoriju, na koju se kasnije nadovezuje Whorf, ²⁰ prema kojoj je spoznaja stvarnosti određena strukturom jezika. Dijete prema »hipotezi o jezičnoj determiniranosti« usvaja tijekom učenja jezika sociokulturne vrijednosti i ne može ih kasnije usvojiti. Ta vrlo radikalna teorija koja je danas oštro kritizirana pojedinca smatra »zarobljenikom« društva materinskog jezika.

Za Bartha ²¹ jezik je simbol etničkog identiteta, ali vladanje nekim jezikom ne znači istodobno identifikaciju s njim. Gardner i Lambert ²² pripisuju jeziku ulogu u formiranju etničkog identiteta, ali ne odlučujuću. Pritom ne isključuju mogućnost nastajanja konflikta. Ulogu kulturnog identiteta ilustriramo citatom:

Odlučila sam da o svom podrijetlu zapitam svoje srce...
U ovim pariškim okolnostima najprije sam upoznala kulturu svojih roditelja.
Naučila sam voljeti svoju kulturu, imajući u vidu činjenicu da je ona različita od kulture mojih drugova iz razreda, što predstavlja pravi adut u mojim rukama. Zadovoljstvo mi je da je otkrivam svojim drugovima i da tako opovrgavam sva unaprijed stvorena pogrešna mišljenja onih koji su smatrali da o tome nešto znaju... ²³

Različita gledišta i brojna istraživanja dvojezičnosti omogućavaju obuhvatnije sagledavanje tog složenog fenomena. Istodobno nameću zahtjev za preoblikovanjem nastave drugog jezika. Nastava drugog jezika u institucionaliziranom obliku predmet je brojnih diskusija. Svojim istraživanjima Dulay i Burt ²⁴ su pripremile hipotezu o nemogućnosti vođenja nastave — procesa učenja (*Hypothese von der Nicht-Steuerbarkeit von Zweitspracherwerbsprozessen*). Podaci koje su iznijele, obrada i zaključci na temelju istraživanja predmet su brojnih, vrlo oštrih kritika. Ta teorija donekle se poklapa s teorijom prirodnog slijeda Krashena. ²⁵

U komparativnom istraživanju Long ²⁶ dolazi do zaključka da nastava u svakom slučaju ima pozitivan utjecaj na učenje drugog jezika. Pritom nije istraživao vrstu i kvalitetu nastave postavljajući je kao varijablu. Stoga i postavlja zahtjev za istraživanjem relativnog učinka nastave u ovisnosti od metodičkih postupaka i učenika. Djelotvornost nastave u procesima učenja drugog jezika istraživao je i Baur. ²⁷ Rezultati pokazuju da vođenje

¹⁸ Schuhmann, J. H. (1979): *The Pidginization Process. A Model for Second Language Acquisition*. Rowley/Mass.

¹⁹ Sapir, E. (1926): *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York.

²⁰ Whorf, B. L. (1936): *A Linguistic Consideration of Thinking in Primitive Communities*. U: Carroll, J. B. (Ed.) (1956): *Language, Thought and Reality*. Wiley, New York, str. 85 – 86.

²¹ Barth, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries*. Allen and Unwin, London, str. 9 – 38.

²² Gardner, R. C. i Lambert, W. E. (1972): *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Newbury House, Rowley, Mass.

²³ Ninčević Nataša (1986): *Kulturni identitet mladih Jugoslavena koji borave u Francuskoj*. U: *Kulturni identitet mladih jugoslavenskih migranata koji žive u Francuskoj*. Beograd — Paris.

²⁴ Vidi napomenu 16.

²⁵ Krashen, S. D. (1981): *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford.

²⁶ Long, M. (1983): *Does Second Language Instruction Make a Difference? A Review of Research*. »*Tesol Quarterly*« 17, vol 3, 559 – 382.

²⁷ Baur, R. (1986): *Kann der Zweitspracherwerb »gesteuert« werden? — Perspektiven der Zweitsprachendidaktik U: »Deutsch lernen«, 11/1986, Heft 1, str. 31 – 50.*

procesa učenja i usvajanja ima smisla. U toku su istraživanja inputa kao i didaktičkog oblikovanja.

Zapitamo li se što predstoji didaktici i metodici drugog jezika postajemo svjesni složenosti zadataka pred kojima se nalazi. Središnji problem je uspostavljanje bilingvalnih i bikulturalnih modela. Bilingvalna i bikulturalna koncepcija polazi od činjenice da uspješan može biti samo pojedinac s čvrsto oblikovanim etničkim, socijalnim i osobnim identitetom. Stoga učenje drugog jezika uključuje i usvajanje kulture tog jezika. Metodika drugog jezika bavi se posljednjih godina činiteljima interkulturalne komunikacije.

Interkulturalizam je danas u modi u humanističkim znanostima pedagogiji i sociologiji. Pojam sadrži ideju međuodnosa i razmjene među različitim kulturama. Ne treba ga shvatiti kao kontakt dvaju neovisnih objekata (dvije kulture u kontaktu) s obzirom da kultura nije dana, autonomna i stalna, već je predmet stalne evolucije...²⁸

Cilj je interkulturalnih koncepcija susret kultura, upoznavanje i spoznavanje različitosti i sličnosti, dogovaranje značenja (*negotiation of meaning*), oslobađanje od predrasuda i stereotipa, prevladavanje konflikta iz prošlosti. Već 1889. Jane Adams u Hull House u Chicagu uvodi multikulturalan model obrazovanja za etničke manjine 1975. Evropski savjet osniva grupu eksperata koja je dobila zadatak da uspostavi model obrazovanja za mlade migrante na načelima interkulturalizma.

Sadržaji kulture i civilizacije u nastavi drugog jezika prezentiraju se i osvješčuju kontrastivnim postupcima tzv. *grid technique*.²⁹ Smatramo da je primjeren postupak u nastavi *brainstorming* ili *advanced organizer* kojim se aktiviraju predznanja kulture većinskog jezika, te se postupno kontrastivnim i komparativnim postupcima uvode sadržaji kulture i civilizacije drugog jezika. Takvi postupci osobito su pogodni pri obradi bajki koje se mogu postaviti i u širi internacionalni kontekst. Likovi bajki u dvije i više kultura postavljaju se u međuodnose, grupiraju prema osobinama i vrijednostima koje utjelovljuju. Obrada imena i prezimena u povijesnom, kulturnom i jezičnom smislu sadrži osobit izazov za nastavnike drugog jezika. Pritom se obuhvaćaju i nadimci, smiješna imena i prezimena koje pronalazimo u književnosti (Primjer: prezime Travica u »Smogovcima«) te nadimci. Cilj je takvih postupaka osvješčivanje kulture jednog i drugog jezika, jer upoznavanje s kulturom drugog jezika ima povratno djelovanje — prestrukturiranje i reviziju kulture prvog jezika. Teme koje otvaraju različite mogućnosti obrade sadržaja kulture su uz imena, prezimena, bajke, narodnu predaju i odnos roditelja i djece, obitelj, odnos među spolovima, glazba, likovno stvaralaštvo, omiljena jela, blagdani i dr.

Gramatičko gradivo prezentira se i obrađuje prema načelima integrativne gramatike.³⁰

Integrativna gramatika povezuje dva ili više jezika postupcima osvješčivanja na općejezičnoj razini. Smatramo da je pritom jednako važno koristiti spoznaje kontrastivnog pristupa u gramatici i teorije međujezika. Strategije međujezične komunikacije na leksičkoj i tekstnoj razini u smislu uspjeha ili kompenzacije treba, po mom mišljenju, poticati u okviru kreativnih postupaka. Nastavnik u tu svrhu razrađuje i priprema cijeli sustav igara što potiče još više aktivnosti desne hemisfere mozga.

Prevođenje u bilingvalnom metodičkom sustavu ima osobito važnu ulogu. Prevo-

²⁸ Ladmiral, J. R., Lipiansky, E. M. (1989): *La communication interculturelle*. Armand Colin, Paris, str. 10.

²⁹ Kelly, G. (1985): *Muds and Stars*. U: Riley, Ph., *Discourse and Learning*, Longman, str. 154–170.

³⁰ Gnutzmann, C., Köpcke, K1 – M. (1988): *Integrativer Grammatikunterricht*, »Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis«, 2, str. 75–84.

dimo s ciljem osvješćivanja onih leksičkih jedinica koje se razlikuju (Primjer: U hrvatskom kažemo »stric« i »ujak«. A u njemačkom ?). Prevede se i cijeli tekstovi.

Primjer:³¹

- C₃ Kako se izriču zapovijedi, zabrane i naredbe u njemačkom jeziku?
Prevedite pjesmu *Erziehung* na hrvatski jezik. Može li se to i drugačije reći?

Uwe Timm	Uwe Timm Odgoj	Molba
Erziehung		
laß das		
komm sofort her		
bring das hin		
kannst du nicht hören		
hol das sofort her		
kannst du nicht verstehen		
sei ruhig		
faß das nicht an		
sitz ruhig		
nimm das nicht in den Mund		
schrei nicht		
stell das sofort wieder weg		
paß auf		
nimm die Finger weg		
sitz ruhig		
mach dich nicht schmutzig		
bring das sofort wieder zurück		
schmier dich nicht voll		
sei ruhig		
laß das		
wer nicht hören will		
muß fühlen		

³¹ Rosandić, D., Rosandić, I. (1991): *Riječ hrvatska*. »Školske novine«, Zagreb.

Pri obradi literarnih tekstova zalažemo se za istodobnu prezentaciju i obradu tematski srodnih tekstova na prvom i drugom jeziku.

Primjer:

Marie Luise Kaschnitz:

Lange Schatten

Langweilig, alles langweilig, die Hotelhalle, der Speise-
saal, der Strand, wo die Eltern in der Sonne liegen,
einschlafen, den Mund offenstehen lassen, aufwachen,
gähnen, ins Wasser gehen, eine Viertelstunde vormit-
tags, eine Viertelstunde nachmittags, immer zusammen.
Man sieht sie von hinten, Vater hat zu dünne Beine,
Mutter zu dicke, mit Krampfadern, im Wasser werden
sie dann munter und spritzen kindisch herum. Rosie
geht niemals zusammen mit den Eltern schwimmen, sie
muß währenddessen auf die Schwestern achtgeben, die
noch klein sind, aber nicht mehr süß, sondern alberne
Gänse, die einem das Buch voll Sand schütten oder eine
Qualle auf den nackten Rücken legen. Eine Familie zu
haben ist entsetzlich, auch andere Leute leiden unter
ihren Familien. ^P ... zum Bei-
spiel der ...

den Sch...
schirm
boot, w...
Eine Fa...
wachser...
gehen.
nach de...
in den
die Schu...
sie dar...
Kärtche...
wie geht...
schreien...
dürfen nic...
Bett. Also nur di

SAMA S KLJUČEM OKO VRATA

Sama sam,
s ključem oko vrata.
Na poslu je mama,
na poslu je tata.

Sama sam,
s ključem oko vrata,
a nemam sestre,
nemam ni brata.

Sama sam,
s ključem oko vrata.
Kada će već netko
ući na moja vrata?

Anita Puhović, IV. razr.
OS "Branko Horvat"
Tomašica

Nastavnica: Anica Bakog

Suvremena nastava drugog jezika, osim navedenih postupaka, oblikuje se u skladu sa suvremenim teorijama nastave materinskog i stranog jezika — strategijama razvijanja čitanja, otkrivanja i odgonetavanja značenja iz konteksta, razvijanja slušanja izvornih tekstova, pisanja i govorenja. Pritom je težište na suodnosu dvaju jezika i kultura koje učenici sustavno osvješćuju u skladu s Freinetovom pedagogijom (*tastendes Versuchen*).³²

LITERATURA

- Barth, F. (1969): *Ethnic Groups and Boundaries*. Allen and Unwin, London, str. 9–38.
- Baur, R. (1986): *Kann der Zweitspracherwerb »gesteuert« werden? Perspektiven der Zweitsprachendidaktik*. »Deutsch lernen«, 11 (1986), Heft 1, str. 31–50.
- Baur, R. (1989): *Die Rolle der Muttersprache bei der schulischen Sozialisation ausländischer Kinder*. »Diskussion Deutsch«, Heft 106, str. 119–135.
- Blocher, E. (1982): *Zweitsprachigkeit: Vorteile und Nachteile*. U: Swift, J. (Hg): *Bilinguale und multikulturelle Erziehung*. Würzburg, str. 17–25.
- Bloomfield, L. (1952): *Language*. Holt, Rinehart & Winston, New York.
- Cummins, J. (1979): *The language and culture issue in the educational development of bilingual children*. »Review of Educational Research«, 43.
- Gnutzmann, C., Köpcke, Kl.-M. (1988): *Integrativer Grammatikunterricht*. »Neusprachliche Mitteilungen aus Wissenschaft und Praxis«, 2, str. 75–84.
- Diebold, A. R. (1964): *Incipient Bilingualism*. »Language« 37, str. 97–112.
- Dulay, H. C., Burt, M. K. (1982): *Language Two*. New York.
- Faerch, K., Kasper, G. (1983): *Strategies in Interlanguage Communication*. Longman, str. 53.
- Freinet, C. (1968): *Les Methodes naturelles*. sv. 1. *L'apprentissage de la langue*. Delachaux et Niestle, Neuchâtel.
- Gardner, R. C., Lambert, W. E. (1972): *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Newbury House, Rowley, Mass.
- Hall, R. A. (1952): *Bilingualism and Applied Linguistics*. »Zeitschrift für Phonetik und allgemeine Sprachwissenschaft«, 6, str. 13–30.
- Hansegård, N. E. (1968): *Tvåspråkighet eller halvspråkighet*. Aldusserien 253, Stockholm.
- Kelly, G. (1985): *The grid technique, Muds and Stars*. U: Riley, Ph.: *Discourse and Learning*, Longman, str. 154–170.
- Krashen, S. D. (1981): *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Oxford.
- Ladmiral, J. R., Lipiansky, E. M. (1989): *La communication interculturelle*. Armand Colin, Paris, str. 10.
- List, Gudula, (1987): *Neuropsychologische Voraussetzungen des Spracherwerbs*. U: Apeltauer, E. (Hg.): *Gesteuerter Zweitspracherwerb*. Hueber, str. 87–99.
- Long, M. (1983): *Does Second Language Instruction Make a Difference? A Review of Research*. »Tesol Quarterly«, 17, vol. 3.
- Mac Namara, J. (1969): *How Can One Measure the Extent of a Person's Bilingual Proficiency?* U: Kelly, L. G. (Ed.): *Description et Mesure du Bilingualisme: Un Colloque Internationale*. Univer. Press, Toronto, str. 79–97.
- Mackey, W. F. (1956): *Toward a Redefinition of Bilingualism*. »Journal of the Canadian Linguistic Association«, 2, str. 8.
- Mackey, W. F. (1968): *The Description of Bilingualism*. U: Fishman, J. A., (Ed.): *Readings in the Sociology of Language*, Den Haag.
- Mrazović, P. (1987): *Didaktische Anwendbarkeiten einer kontrastiven Grammatik*. U: Götze, L. (Hg.): *Deutsch als Fremdsprache, Situation eines Faches*. Bonn, str. 156–166.
- Pohl, J. (1965): *Bilinguismes*. »Revue Romaine de Linguistique«, 10, str. 343–349.
- Rosandić, D. (1983): *Riječ materinska*. »Školske novine«, Zagreb.
- Rosandić, D., Rosandić, I. (1991): *Riječ hrvatska*. »Školske novine«, Zagreb.

³² Freinet, C. (1968): *Les Methodes naturelles*. sv. 1, *L'apprentissage de la langue*. Neuchâtel, Delachaux et Nestle.

- Sapir, E. (1926): *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York.
- Schuhmann, J. H. (1979): *The Pidginization Process. A Model for Second Language Acquisition*. Rowley, Mass.
- Selinker, L. (1972): *Interlanguage*. »IRAL«, 10, str. 209–231.
- Skutnabb-Kangas, Toukomaa, P. (1976): *Teaching Migrant Children Mother Tongue and Learning the Language of the Host Country in the Context of the Sociocultural Situation of the Migrant Family*. Helsinki.
- Whorf, B. L. (1936): *A Linguistic Consideration of Thinking in Primitive Communities*. U: Carroll, J. B. (Ed.) (1956): *Language, Thought and Reality*. Wiley, New York, str. 85–86.

BILINGUALE UND BIKULTURELLE UNTERRICHTSMODELLE IM ZWEIT- SPRACHENUNTERRICHT

Zusammenfassung

Zuerst wird hervorgehoben, daß das mehrdimensionale Phänomen der Zweisprachigkeit interdisziplinäre und umfaßendere Ansätze erfordert. Die Autorin setzt sich anschließend mit den Möglichkeiten und Grenzen der großen Hypothesen und Forschungen im Bereich des Zweitspracherwerbs auseinander. Im Mittelpunkt der Arbeit steht die Gestaltung von bilingualen und bikulturellen Unterrichtsmodellen.